

Financieringsmonitor topsectoren 2012

Ro Braaksma
Lia Smit
Wim Verhoeven

Zoetermeer, 19 november 2012

Dit onderzoek is gefinancierd door het ministerie van EZ.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia EIM. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia EIM. Panteia EIM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia EIM. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia EIM. Panteia EIM does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Financiering gezocht	5
3	Financiering gevonden	9
4	Solvabiliteit	12
5	Verwachte financieringsbehoefte en bedragen	14
6	Afhandeling en voorwaarden financiering	16
7	Bekendheid en gebruik overheidsregelingen	19
8	Financieringsmonitor topsectoren: uitkomsten	21
Bijlagen		
I	Vragenlijst	22
II	Onderzoekverantwoording en basiskenmerken	27

1 Inleiding

Panteia EIM voert voor het ministerie van Economische Zaken al enkele jaren de Financieringsmonitor uit. Hiermee wordt het financieringsklimaat voor het particuliere bedrijfsleven in kaart gebracht vanuit de vraagkant. In het kader van dit onderzoek beantwoorden ruim 1.400 bedrijven twee maal per jaar vragen over financiering: soort financiering en bron, bestemming, plannen voor de nabije toekomst, vreemd of eigen vermogen.

Het Ministerie heeft aangegeven behoefte te hebben aan inzicht in de financieringssituatie van bedrijven in de topsectoren, onder andere vanuit de vraag: wat is de financieringsbehoefte van bedrijven in de topsectoren in vergelijking met die van bedrijven in andere sectoren?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn in het kader van de financieringsmonitor extra bedrijven benaderd in de topsectoren, met dezelfde vragen die ook zijn gesteld bij de bedrijven die niet tot een topsector behoren.

Om representatieve uitspraken te kunnen doen over afzonderlijke topsectoren is per sector namelijk een voldoende aantal bedrijven nodig: de ervaring is dat slechts één op de vijf á zes bedrijven in een periode van een half jaar financiering zoekt buiten de bestaande kredietruimte die men bij zijn bank heeft.

De te beantwoorden vraag van dit onderzoek is: hebben bedrijven in de topsectoren grotere of andere financieringsproblemen dan de rest van het bedrijfsleven? Zijn er daarbij verschillen *tussen* topsectoren?

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken zal achtereenvolgens aandacht worden besteed aan:

- Zoeken van financiering: eigen of vreemd vermogen, waarvoor, en bij wie (hoofdstuk 2),
- Vinden van financiering: geheel, gedeeltelijk of niet gekregen wat men zocht (hoofdstuk 3)
- Solvabiliteit en ontwikkeling eigen vermogen (hoofdstuk 4)
- Komend jaar verwachte financieringsbehoefte met doel waarvoor, geschatte slaagkans, en bedragen (hoofdstuk 5)
- Doorlooptijd van de procedure, en aanpassingen van de kredietvoorwaarden (hoofdstuk 6)
- Overheidsregelingen, bekendheid en gebruik (hoofdstuk 7)
- Resumé van de belangrijkste uitkomsten (hoofdstuk 8)

In de bijlagen is de gehanteerde vragenlijst opgenomen. Ook is een korte verantwoording toegevoegd van het verrichte onderzoek, met enkele basiskenmerken van de bedrijven in topsectoren die aan het onderzoek hebben deelgenomen.

2 Financiering gezocht

Dit hoofdstuk behandelt het zoeken van financiering door bedrijven: waarvoor zocht men financiering en waar, zocht men eigen dan wel vreemd vermogen.

Topsectoren zoeken iets vaker financiering

Topsectorenbedrijven hebben iets vaker dan bedrijven buiten de topsectoren gezocht naar extra financiering: zie Tabel 1. De topsectoren verschillen wat dat betreft echter wél: agro & food en creatieve industrie zijn hierbij koploper; high tech, chemie en tuinbouw hebben minder vaak financiering gezocht. Waarschijnlijk niet toevallig zijn dat sectoren die de internationale economische tegenwind het sterkst voelen.

Tabel 1 Financiering gezocht

<i>Topsector</i>	<i>Laatste halfjaar bestaande kredietruimte méér benut</i>	<i>Aanvullende financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte</i>
Agro & food	23%	20%
Life science & health	10%	18%
High tech	20%	13%
Chemie	33%	13%
Tuinbouw	24%	13%
Logistiek	18%	17%
Water	27%	18%
Creatieve industrie	31%	20%
Energie	8%	17%
Alle topsectoren	26%	17%
Overige sectoren	25%	15%

Aantal bedrijven: 1.835

Bron: Panteia, 2012

Topsectoren zoeken iets vaker vreemd vermogen

Bedrijven in topsectoren zoeken iets vaker vreemd vermogen en iets minder vaak eigen vermogen, maar er is vrij weinig verschil. In de tuinbouw zoekt men het vaakst naar extern eigen vermogen, in water en chemie voornamelijk naar vreemd vermogen. Life science & health zoekt vaak zowel eigen als vreemd vermogen, en hetzelfde geldt voor de topsector high tech¹. Zie verder Tabel 2.

¹ In de sector energie gaat het om een te gering aantal gevallen om uitspraken te kunnen doen.

Tabel 2 Eigen of vreemd vermogen¹

<i>Topsector</i>	<i>Eigen vermogen</i>	<i>Vreemd vermogen</i>	<i>Eigen én vreemd vermogen</i>
Agro & food	17%	71%	13%
Life science & health	21%	29%	50%
High tech	8%	46%	46%
Chemie	-	86%	14%
Tuinbouw	33%	58%	8%
Logistiek	4%	70%	26%
Water	10%	80%	10%
Creatieve industrie	8%	62%	30%
Energie	-	50%	50%
Alle topsectoren	12%	61%	27%
Overige sectoren	14%	59%	27%

Aantal bedrijven: 367

Bron: Panteia, 2012

Eigen vermogen aantrekken lastiger voor topsectoren

Wie geprobeerd heeft extern eigen vermogen aan te trekken (al dan niet in combinatie met vreemd vermogen) is gevraagd naar de reden van die keuze. Bedrijven in topsectoren antwoorden vaker dat zij daarmee hun solvabiliteit willen verbeteren: zie Tabel 3. Maar veel vaker is de reden dat men vreemd vermogen te duur vond. In andere (dan topsector)-bedrijven vindt men eigen vermogen vaak makkelijker aan te trekken. Dit kan samenhangen met de bron van dat eigen vermogen: bestaande aandeelhouders, familie en vrienden en dergelijke die voor gevestigde bedrijven makkelijker als bron van eigen vermogen te benaderen zijn dan voor nieuwkomers en groeiende bedrijven zoals die in grotere getale te vinden zijn in de topsectoren. Topsectorenbedrijven antwoorden ook vaker dan andere bedrijven ontkennend op de vraag of extern eigen vermogen naar hun mening gemakkelijk te vinden is.

¹ Percentages tellen horizontaal op tot 100%. Dit betreft het aandeel in de laatste kolom van Tabel 1 (aanvullende financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte).

Tabel 3 Waarom eigen vermogen¹?

<i>Reden</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Solvabiliteit verbeteren	18%	5%
Vreemd vermogen was te duur	47%	26%
Aantrekken eigen vermogen is gemakkelijker	24%	63%

Aantal bedrijven: 46

Bron: *Panteia, 2012*

Eigen vermogen moeilijker te vinden

Aan degenen die alleen vreemd vermogen hebben gezocht, is de vraag voorgelegd waarom zij geen extern *eigen* vermogen hebben gezocht. Dat levert geen grote maar wel enkele interessante verschillen op tussen topsectoren- en andere bedrijven: bij topsectorenbedrijven zegt men wat vaker dat het moederbedrijf daar over gaat, maar ook dat ze verwachten extern eigen vermogen niet aan te kunnen trekken. Bij niet-topsectorenbedrijven zegt men wat vaker geen zeggenschap in te willen leveren².

Geen financiering gezocht: meestal wegens 'niet nodig'

Reden om géén financiering te zoeken is bij de meeste bedrijven 'niet nodig', en dat geldt in gelijke mate voor bedrijven in en buiten de topsectoren. Dat men niet zelf beslist over financiering omdat die beslissing bij moederbedrijf of concern thuishoort is een reden die wat vaker wordt genoemd in de life science & health en in de chemiesector.

Werkkapitaal belangrijkste doel, topsectoren vaker bedrijfsmiddelen

Het voornaamste doel voor de gezochte financiering is extra werkkapitaal. Dat geldt voor topsectoren- en andere bedrijven in gelijke mate. Bedrijven in topsectoren zoeken wat vaker financiering voor bedrijfsmiddelen, en ook voor investeringen afgezien van overnames. Huisvesting is in topsectorenbedrijven een wat minder vaak genoemd doel. Zie verder tabel 4.

¹ In deze tabel worden de topsectoren als geheel genomen, bij gebrek aan voldoende waarnemingen van de afzonderlijke sectoren.

² 'Moederbedrijf beslist': 10% bij topsectoren, 5% bij andere bedrijven. Verwacht niet aan te kunnen trekken: 24% bij topsectoren, 18% bij andere bedrijven. Wil geen zeggenschap inleveren: 7% bij topsectoren, 13% bij andere bedrijven.

Tabel 4 Doel van de gezochte financiering

<i>Doel</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Extra werkkapitaal	52%	52%
Huisvesting	11%	15%
Bedrijfsmiddelen	15%	9%
Overnames	9%	9%
Overige investeringen	15%	12%

Aantal bedrijven: 371

Bron: Panteia, 2012

De belangrijkste punten op een rijtje

- o Topsectorenbedrijven zoeken iets vaker externe financiering
- o Er zijn grote verschillen tussen topsectoren: in agro & food en creatieve industrie hebben veel bedrijven financiering gezocht, in high tech, chemie en tuinbouw juist weinig
- o Topsectorenbedrijven zoeken wat vaker *vreemd* vermogen
- o Topsectorenbedrijven denken extern eigen vermogen vaker niet aan te kunnen trekken, en vinden het ook minder vaak gemakkelijk te vinden
- o Werkkapitaal is voor topsector- én andere bedrijven de belangrijkste bestemming. In topsectoren noemt men daarnaast vaker bedrijfsmiddelen.

3 Financiering gevonden

Dit hoofdstuk behandelt de vraag in hoeverre men de gezochte financiering heeft kunnen aantrekken, en uit welke bron.

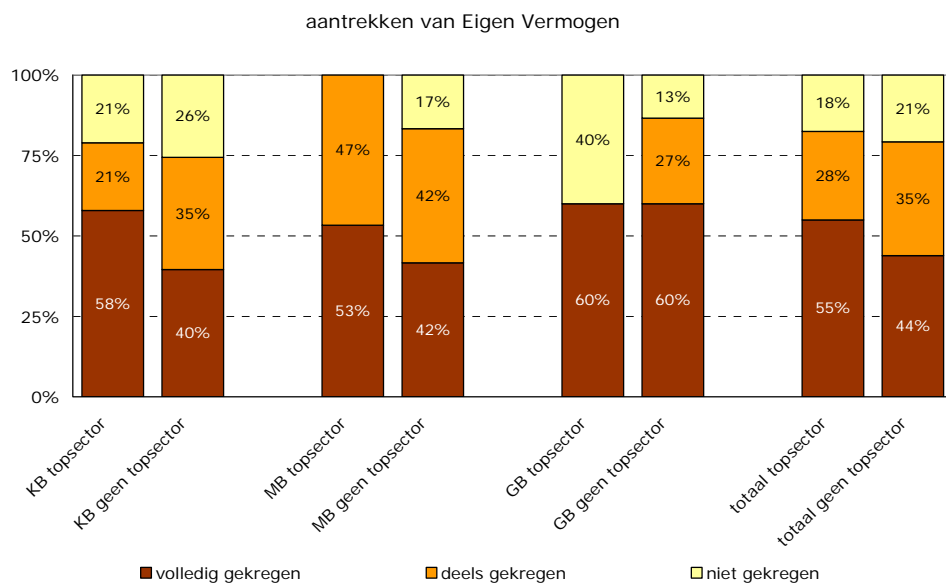
Topsectoren vinden makkelijker financiering

Topsectorbedrijven slagen er vaker dan andere bedrijven in om de financiering aan te trekken dat zij in de eerste helft van 2012 hebben gezocht. Dat geldt zowel voor eigen als voor vreemd vermogen: zie Figuur 1 en Figuur 2. Topsectorbedrijven hebben eigen vermogen vaker voor het volledige gezochte bedrag aan kunnen trekken, andere bedrijven vaker maar een deel. Het aantal mislukte pogingen ligt vrijwel gelijk. Dat geldt niet voor vreemd vermogen: hiervoor zijn topsectorbedrijven minder vaak volledig afgewezen.

In topsectoren krijgen kleine en middelgrote bedrijven gemakkelijker financiering

In de topsectoren is meer grootbedrijf aanwezig, en het grootbedrijf krijgt financiering gemakkelijker rond dan het MKB. Dus zou het verschil tussen topsectoren- en andere bedrijven wellicht verklaard kunnen worden door verschil in grootte. Dat blijkt echter *niet* het geval: in het kleinbedrijf (minder dan 50 werkzame personen) heeft bij de topsectoren 58% van de bedrijven het gezochte eigen vermogen aan kunnen trekken, tegen 40% buiten de topsectoren. In het middenbedrijf (50 tot 250 werkzame personen) is dit 53% tegen 42%. In het grootbedrijf zijn topsectorbedrijven juist minder geslaagd in het aantrekken van extern eigen vermogen, maar het gaat hier om kleine aantallen: een mislukte aandelenemissie van één bedrijf heeft hier een onevenredige invloed op het percentage.

Figuur 1 Kunnen aantrekken van eigen vermogen bij bedrijven in topsectoren en niet-topsectoren, naar grootteklasse

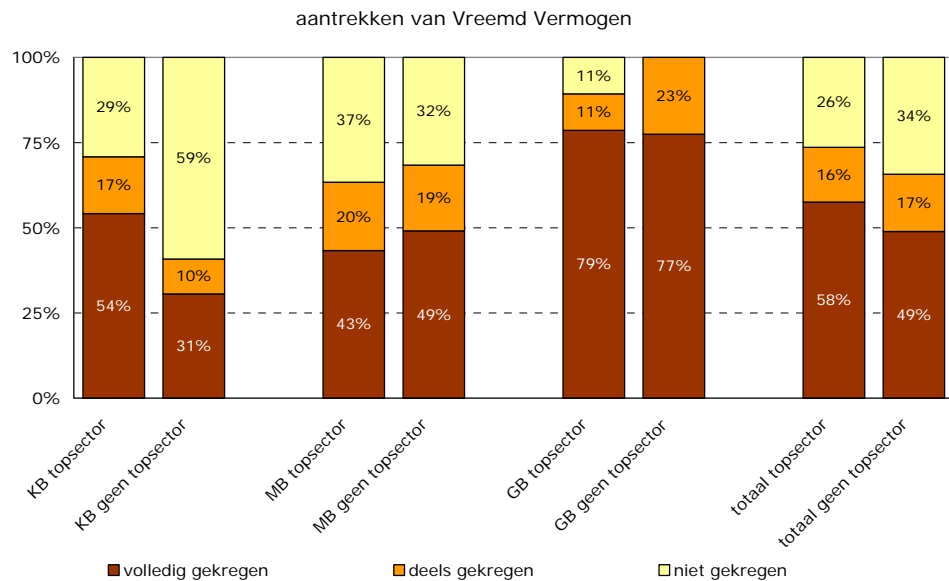

Bron: Panteia, 2012

In topsectoren komt met name het kleinbedrijf (veel) gemakkelijker aan vreemd vermogen

Bij vreemd vermogen is het verschil tussen bedrijven in top- en in andere sectoren zelfs voornamelijk toe te schrijven aan het kleinbedrijf: hier heeft 54% het gevraagde bedrag volledig gekregen, tegen 31% in niet-topsectoren: zie Figuur 2. Bij grotere bedrijven verschilt de slaagkans van topsectorenbedrijven niet van die van bedrijven in andere sectoren.

Figuur 2 Kunnen aantrekken van vreemd vermogen bij bedrijven in topsectoren en niet-topsectoren, naar grootteklasse

Bron: Panteia, 2012

Risico-inschatting voornaamste reden van afwijzing

Redenen voor het niet of niet volledig kunnen aantrekken van de gezochte financiering is in verreweg de meeste gevallen de risico-inschatting door de beoogde financier (meestal de bank). Dat geldt overigens voor andere bedrijven in nog iets sterkere mate dan voor topsectorbedrijven.

Bronnen van eigen vermogen

Topsectorenbedrijven halen het eigen vermogen dat zij geheel of gedeeltelijk hebben kunnen aantrekken (in relatie tot het beoogde bedrag) vooral uit eigen vermogen van ondernemer, directie of partners, en van bestaande aandeelhouders. Met name laatstgenoemde bron komt bij topsectorenbedrijven vaak voor. Niet-topsectorbedrijven kunnen met name vaker terecht bij familie en vrienden. Doorgaans zijn dit kleinere bedrijven.

Tabel 5 Bron van aangetrokken eigen vermogen

<i>Bron</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Privévermogen ondernemer(s)	30%	22%
Bestaande aandeelhouders	36%	21%
Nieuwe aandeelhouders	8%	7%
Andere bedrijven	5%	15%
Familie en/of vrienden	5%	24%
Participatie- of regionale ontw. maatschappij	5%	5%
Business angels of informal investors	0%	2%
Banken	10%	12%

Aantal bedrijven: 110

Bron: Panteia, 2012

Bronnen van vreemd vermogen

Topsectorenbedrijven wendden zich voor vreemd vermogen het vaakst tot hun eigen huisbank, maar toch minder dan andere bedrijven. In plaats daarvan gaan zij (wat) vaker naar andere banken dan hun huisbank, en boren zij andere bronnen aan. Die zijn niet nader gespecificeerd, maar omvatten o.a. factoring en leasing.

Tabel 6 Bron van aangetrokken vreemd vermogen

<i>Bron</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Huisbank	52%	65%
Andere bank	24%	19%
Familie en/of vrienden	3%	7%
Leveranciers	3%	4%
Anders	26%	12%

Aantal bedrijven: 188

Bron: Panteia, 2012

De belangrijkste punten op een rijtje

- o De slaagkans bij het aantrekken van financiering is voor bedrijven in topsectoren duidelijk groter dan voor andere bedrijven.
- o Die grotere slaagkans komt vooral voor rekening van kleine bedrijven als het om vreemd vermogen gaat, en van kleine én middelgrote bedrijven als het om eigen vermogen gaat.
- o Bestaande aandeelhouders en privévermogen van ondernemers zijn voor topsectorenbedrijven belangrijker als bron van eigen vermogen, andere bedrijven kunnen meer terecht bij familie, vrienden en zakelijke relaties.
- o Topsectorenbedrijven gaan voor vreemd vermogen vaker naar andere bronnen dan de eigen huisbank, met inbegrip van andere banken.

4 Solvabiliteit

Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan het verschil tussen top- en andere sectoren wat betreft solvabiliteit en ontwikkeling van het eigen vermogen.

Topsectoren hebben een iets hogere solvabiliteit

De solvabiliteit van bedrijven, het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen, is in topsectoren gemiddeld iets hoger dan bij andere bedrijven. Topsectoren met een hoge solvabiliteit zijn chemie en energie. Topsectoren met een lage solvabiliteit zijn de tuinbouw, en in wat mindere mate de creatieve industrie. Het absolute bedrag is het laatste jaar in topsectoren ook bij minder bedrijven afgenomen dan buiten de topsectoren, al is het verschil niet groot. Daarentegen is het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal juist bij topsectoren wat vaker afgenomen.

Als het eigen vermogen is afgenomen is gevraagd waarom. Bij topsectorenbedrijven blijkt dat minder vaak dan bij andere bedrijven het gevolg van een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening, en vaker het gevolg van investeringen, overnames en dergelijke. Verder noemen topsectorbedrijven ook balansverschuiving wat vaker. Dat het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal bij bedrijven in topsectoren wat vaker is afgenomen is waarschijnlijk het gevolg van meer investeren met vreemd vermogen.

Tabel 7 Solvabiliteit en ontwikkeling van het eigen vermogen

<i>Sector</i>	<i>solvabiliteit</i>	<i>EV afgenomen als bedrag</i>	<i>EV afgenomen als pct. van balanstotaal</i>
Agro & food	36%	15%	12%
Life science & health	36%	7%	7%
High tech	39%	25%	34%
Chemie	58%	4%	17%
Tuinbouw	22%	43%	39%
Logistiek	41%	35%	34%
Water	38%	27%	47%
Creatieve industrie	32%	49%	48%
Energie	44%	50%	50%
Alle topsectoren	38%	30%	32%
Overige sectoren	37%	32%	29%

Aantal bedrijven: 1.764

Bron: Panteia, 2012

De belangrijkste punten op een rijtje

- De solvabiliteit van topsectorenbedrijven wijkt nauwelijks af van die van andere bedrijven.
- Topsectoren met een hoge solvabiliteit zijn chemie en energie. Topsectoren met een lage solvabiliteit zijn tuinbouw en creatieve industrie.
- Het eigen vermogen is bij topsectorenbedrijven vaker afgenomen als percentage van het balanstotaal, maar *niet* als absoluut bedrag. Meer investeren met vreemd vermogen is de vermoedelijke verklaring.

5 Verwachte financieringsbehoefte en bedragen

Dit hoofdstuk behandelt de voor het komende jaar verwachte financieringsbehoefte van bedrijven, het doel daarvan en het antwoord op de vraag of men het gezochte bedrag ook denkt te kunnen aantrekken. Tevens komen de bedragen aan de orde die men heeft gezocht en komend jaar denkt te gaan zoeken.

Behoefte aan financiering: met name vreemd vermogen

Bedrijven in topsectoren verwachten voor het komende jaar wat vaker dan andere bedrijven behoefte te hebben aan financiering, en met name aan extra *vreemd* vermogen: zie Tabel 8. Er is maar één topsector die er ten opzichte van de andere topsectoren enigszins uitspringt, namelijk de agro & foodsector: daar verwacht bijna één op de drie bedrijven behoefte aan financiering.

Tabel 8 Verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden

<i>Verwacht behoefte aan:</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Eigen vermogen	4%	4%
Vreemd vermogen	15%	13%
Eigen én vreemd vermogen	7%	6%
Geen financieringsbehoefte	74%	78%

Aantal bedrijven: 1.775

Bron: *Panteia, 2012*

Doel van de gezochte financiering

Wat betreft het doel van de te zoeken financiering geldt voor bedrijven in topsectoren dat zij voor alle vijf mogelijke bestemmingen vaker (extra) kapitaal nodig hebben, in het bijzonder voor bedrijfsmiddelen en werkkapitaal, maar ook voor groei en vernieuwing: zie Tabel 9. Dit verschil is een indicatie voor meer dynamiek bij topsectorenbedrijven.

Tabel 9 Doel verwachte financiering

<i>Doel</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
Werkkapitaal	57%	46%
Bedrijfsmiddelen	26%	18%
Huisvesting	16%	13%
Groei, overnames	12%	10%
Innovatie	9%	6%

Aantal bedrijven: 502

Bron: *Panteia, 2012*

Bedrijven in topsectoren optimistischer over hun slaagkans

Bij driekwart van de topsectorenbedrijven die de komende twaalf maanden op zoek gaan naar financiering denkt men die volledig aan te kunnen trekken. Bui-

ten de topsectoren is dat maar 63%: daar verwacht men het vaker niet aan te kunnen trekken, of maar voor een deel. Derhalve schatten bedrijven in topsectoren hun slaagkans hoger in dan andere bedrijven.

Tabel 10 Denkt men de gezochte financiering aan te kunnen trekken?

<i>Resultaat</i>	<i>Eigen vermogen¹</i>	
	<i>topsector</i>	<i>geen topsector</i>
Verwacht het volledig te krijgen	79%	62%
Verwacht het gedeeltelijk te krijgen	11%	17%
Verwacht het niet te krijgen	10%	22%

Aantal bedrijven: 151

Bron: Panteia, 2012

Topsectoren zoeken grotere bedragen

Uit Tabel 11 is af te lezen dat bedrijven in topsectoren, zowel in het klein- en middenbedrijf als in het grootbedrijf, grotere bedragen aan financiering zoeken dan bedrijven uit andere sectoren. In het middenbedrijf hebben topsectorbedrijven in het afgelopen half jaar minder grote financieringsbedragen gezocht, maar voor het komende jaar verwachten ook zij voor grotere bedragen financiering te gaan zoeken.

Tabel 11 Bedrag gezochte en te zoeken financiering per grootteklasse

<i>Gemiddelde bedragen x 1.000 euro</i>	<i>In afgelopen half jaar gezochte financiering</i>		<i>In komende jaar te zoeken financiering</i>	
	<i>topsector</i>	<i>geen topsector</i>	<i>topsector</i>	<i>geen topsector</i>
<i>Kleinbedrijf (minder dan 50 wp)</i>	515	344	757	366
<i>Middenbedrijf (50-250 wp)</i>	2.075	2.450	3.928	2.227
<i>Grootbedrijf (250 wp en meer)</i>	17.042	9.392	17.932	8.903

Aantal bedrijven: 321 (afgelopen halfjaar) en 433 (komende jaar).

Bron: Panteia, 2012

De belangrijkste punten op een rijtje

- o Topsectorenbedrijven gaan wat vaker dan andere bedrijven op zoek naar *vreemd* vermogen.
- o Topsectorenbedrijven noemen alle doelen van de aan te trekken financiering vaker dan andere bedrijven: werkkapitaal en bedrijfsmiddelen, maar ook groei(werkkapitaal) en innovatie.
- o Topsectorenbedrijven zijn optimistischer over hun kans van slagen bij het aantrekken van de financiering dan andere bedrijven.
- o Topsectorenbedrijven zoeken in iedere grootteklasse grotere bedragen aan financiering dan andere bedrijven.

¹ Bij de uitkomsten gaat het om betrekkelijk kleine aantallen, zowel bij eigen als bij vreemd vermogen. Een nadere uitsplitsing binnen de topsectoren is daarom niet zinvol.

6 Afhandeling en voorwaarden financiering

In dit hoofdstuk staan de tijd voor het afhandelen van financieringsaanvragen en eventuele aanpassing van de kredietvoorwaarden van banken centraal.

Afhandeling

Er is betrekkelijk weinig verschil tussen bedrijven binnen en buiten de topsectoren wat betreft het aantal weken dat ze moeten wachten op uitsluitel over hun financieringsaanvraag (vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten). Bij topsectorenbedrijven gaan er wel wat vaker één tot twee maanden overheen waar het voor andere bedrijven wat vaker binnen een maand geregeld is. Maar in beide gevallen moet bijna de helft minstens twee maanden geduld hebben. Topsectorenbedrijven lijken iets meer haast te hebben, afgaande op de wat kortere doorlooptijd die zij nog aanvaardbaar achten. Zie verder tabel 12.

Tabel 12 Duur van afhandeling van de financieringsaanvraag

<i>Doorlooptijd aanvraag</i>	<i>Topsectorbedrijven</i>	<i>Andere bedrijven</i>
minder dan 2 weken	9%	7%
2 weken - 1 maand	23%	30%
1-2 maanden	19%	16%
2-4 maanden	32%	31%
langer dan 4 maanden	17%	16%
<i>Aanvaardbaar</i> geachte looptijd in weken	5,7	5,9

Aantal bedrijven: 137

Bron: Panteia, 2012

Aanpassing van de kredietvoorwaarden van banken

Bedrijven in topsectoren melden iets vaker aanpassingen van de kredietvoorwaarden, maar wat betreft de aard van die wijzigingen zijn er nauwelijks verschillen met andere bedrijven: rente, andere kosten zoals vergoedingen en provisies, omvang van het krediet of de kredietlijn, de doorlooptijd van het krediet, eisen aan onderpand, aan solvabiliteit, of andere voorwaarden zoals garanties en procedures.

Rente, andere kosten en kredietomvang het vaakst gewijzigd

Bijna twee op elke vijf bedrijven in topsectoren geven aan dat hun bank de kredietvoorwaarden op één of meer punten heeft gewijzigd in het afgelopen halfjaar. De rente wordt daarbij het vaakst genoemd. Wél zijn er enkele verschillen in de *richting* van de gemelde wijzigingen: bedrijven in topsectoren noemen vaker een *verhoging* van de variabele rente en verscherpte eisen aan onderpand, maar daarentegen ook vaker een verhoging van de omvang van het beschikbare krediet, versoepelde voorwaarden zoals garanties en procedures, en iets vaker versoepeling van de eisen aan de solvabiliteit.

Dit alles met de kanttekening dat het grotendeels gaat om voorwaarden die weinig genoemd worden en dus kleine aantallen betreffen. De enige voorwaarden

die door meer dan 10% van alle bedrijven genoemd worden, zijn de rente, andere kosten zoals vergoedingen en provisies, en de omvang van het krediet.

Agro & food en creatieve industrie veel, energiesector weinig

De ene topsector blijkt de andere niet als het gaat om aangepaste kredietvoorwaarden van de bank: in de topsectoren agro & food en creatieve industrie hebben véél bedrijven te maken gekregen met aanpassingen, in de energiesector zijn het er weinig. Zie verder Tabel 13.

Tabel 13 Aanpassing kredietvoorwaarden

Sector	Kredietvoorwaarden op tenminste één punt aangepast	Aanpassing van:		
		Rente	Andere kosten	Kredietomvang
Agro & food	51%	35%	21%	9%
Life science & health	29%	18%	11%	8%
High tech	32%	17%	11%	7%
Chemie	33%	14%	15%	4%
Tuinbouw	42%	32%	19%	13%
Logistiek	34%	20%	13%	12%
Water	28%	16%	15%	6%
Creatieve industrie	47%	33%	18%	15%
Energie	10%	9%	9%	9%
Alle topsectoren	39%	25%	16%	10%
Overige sectoren	36%	25%	17%	11%

Aantal bedrijven: 1.543 – 1.646 (afhankelijk van voorwaarde)

Bron: Panteia, 2012

Rente en andere voorwaarden

Het lijkt het erop dat topsectorenbedrijven weliswaar ongeveer dezelfde vaste rente betalen als andere bedrijven, maar een hogere variabele rente¹.

Ook moeten bedrijven in topsectoren wat vaker onderpand bieden in ruil voor vreemd vermogen: 37%, tegen 31% bij andere bedrijven. Dit betreft met name het bedrijfspan.

Aanpassing van het eigen debiteurenbeleid

Bijna één op de vijf bedrijven heeft het eigen debiteurenbeleid in het afgelopen half jaar gewijzigd. Er is dienaangaande geen verschil tussen bedrijven in topsectoren en andere bedrijven.

De twee belangrijkste wijzigingen die men noemt zijn aanscherping van de betalingstermijn en sneller manen van niet-betalende klanten. Aanscherping van de

¹ Betrekkelijk weinig bedrijven hebben deze vraag gekregen en beantwoord. Deze bevinding is daarom gebaseerd op tamelijk kleine aantallen.

betalingstermijn wordt bij topsectorenbedrijven wat vaker genoemd (12%, tegen 10%), sneller manen bij andere bedrijven (9%, tegen 7% bij topsectorenbedrijven).

De belangrijkste punten op een rijtje

- o Topsectorenbedrijven hoeven nauwelijks langer te wachten op een beslissing over hun financieringsaanvraag (maar de helft moet minstens twee maanden geduld hebben).
- o Bedrijven in topsectoren melden iets vaker wijziging van hun kredietvoorwaarden.
- o Wát er wijzigt verschilt niet tussen topsectoren en andere bedrijven.
- o In de topsectoren agro & food en creatieve industrie melden veel bedrijven wijziging van de kredietvoorwaarden, in de energiesector juist weinig.
- o Bedrijven in topsectoren hebben wat vaker hun eigen betalingstermijn aangescherpt, andere bedrijven manen niet-betalers sneller.

7 Bekendheid en gebruik overheidsregelingen

WBSO meest bekende overheidsregeling

De bekendheid met overheids(garantie)regelingen voor financiering en innovatie is bij bedrijven in topsectoren minstens even groot als bij andere bedrijven. Voor de hand ligt de uitkomst dat WBSO en RDA¹ als fiscale aftrekregelingen voor R&D-uitgaven beter bekend zijn bij bedrijven in topsectoren. Specifiek voor het MKB geldende regelingen zoals de BMKB blijken het best bekend in de topsectoren water, agro & food, en life science & health, en het minst in de topsectoren chemie, energie en creatieve industrie. Voor wat betreft de twee laatstgenoemde roept dat vragen op: hier is naar grootteklasse het MKB-gehalte hoog.

Tabel 14 Bekendheid met overheidsregelingen

<i>Topsector</i>	<i>BMKB²</i>	<i>Groei-faciliteit</i>	<i>GO³</i>	<i>Seed-faciliteit</i>	<i>I MKB⁴</i>	<i>WBSO</i>	<i>RDA</i>
Agro & food	35%	12%	39%	5%	33%	35%	21%
Life science & health	35%	8%	24%	14%	45%	74%	46%
High tech	24%	8%	25%	9%	36%	73%	43%
Chemie	16%	11%	18%	2%	32%	82%	39%
Tuinbouw	26%	3%	31%	5%	27%	31%	18%
Logistiek	30%	9%	24%	7%	39%	45%	19%
Water	40%	13%	29%	9%	42%	45%	25%
Creatieve industrie	19%	8%	17%	12%	29%	46%	31%
Energie	15%	8%	8%	8%	23%	46%	17%
Alle topsectoren	27%	9%	25%	8%	34%	51%	29%
Overige sectoren	26%	9%	24%	6%	34%	44%	22%

Aantal bedrijven: 1.855

Bron: Panteia, 2012

Topsectoren: minder gebruik MKB-regelingen, meer van de WBSO

De topsectoren chemie, life science & health en high tech zijn verreweg het best op de hoogte met de R&D-aftrek van WBSO en RDA.

Is men bekend met een regeling, dan is vervolgens gevraagd of men er ook gebruik van heeft gemaakt. Bedrijven in topsectoren hebben wat minder gebruik gemaakt van BMKB, Groeifaciliteit, Garantie Ondernemingsfinanciering en Seed-faciliteit, maar aanzienlijk méér van de WBSO. Heeft op het totaal slechts één op

¹ Deze fiscale aftrekregeling voor R&D-kosten is pas in 2012 van kracht geworden.

² Borgstelling MKB Kredieten.

³ Garantie Ondernemingsfinanciering.

⁴ Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB+

de drie bedrijven waar men bekend is met de WBSO daar ook *gebruik* van maakt, in de topsectoren is dit bijna tweederde (63%).

De belangrijkste punten op een rijtje

- o In de topsectoren kennen bedrijven regelingen voor het MKB zoals BMKB, GO en Groeifaciliteit even goed als andere bedrijven.
- o Bedrijven in topsectoren zijn beter op de hoogte met WBSO en RDA, en maken daar (als belangrijke doelgroep van deze regelingen) ook aanzienlijk meer gebruik van.
- o In het bijzonder bedrijven in de topsectoren chemie, life science & health, en high tech maken op grote schaal gebruik van de WBSO.

8 Financieringsmonitor topsectoren: uitkomsten

Dit hoofdstuk vat de belangrijkste uitkomsten van de financieringsmonitor topsectoren kort samen.

- ❖ Bedrijven in topsectoren hebben in vergelijking met bedrijven in andere sectoren vaker financiering gezocht, iets vaker met het accent op vreemd vermogen.
- ❖ Bedrijven in topsectoren zoeken grotere bedragen aan financiering dan andere bedrijven, of ze nu klein zijn of groot.
- ❖ Bedrijven in topsectoren slagen er vaker in de gezochte financiering aan te trekken.
- ❖ Het kleinbedrijf in topsectoren slaagt er duidelijk beter in om eigen én vreemd vermogen aan te trekken dan het kleinbedrijf in andere sectoren.
- ❖ Het middenbedrijf in topsectoren slaagt er vergeleken met het middenbedrijf in andere sectoren vaker in om eigen vermogen aan te trekken.
- ❖ Bestaande aandeelhouders en privévermogen van ondernemers zijn bij bedrijven in topsectoren vaker dan elders de belangrijkste bron van extra aan te trekken eigen vermogen.
- ❖ Voor vreemd vermogen boren bedrijven in topsectoren vaker andere bronnen aan dan de eigen huisbank. Zij oriënteren zich derhalve breder op mogelijke bronnen van vreemd vermogen.
- ❖ Het absolute bedrag aan eigen vermogen is bij bedrijven in topsectoren minder vaak afgenomen, maar het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal is wél vaker afgenomen. Meer investeringen met behulp van vreemd vermogen zijn de vermoedelijke verklaring.
- ❖ Bedrijven in topsectoren verwachten ook het komend jaar vaker vreemd vermogen nodig te hebben, en voor een breder palet aan doelen dan bij andere bedrijven het geval is.
- ❖ Bedrijven in topsectoren zijn beter op de hoogte met de WBSO, en ook de (nieuwe) RDA, en maken daar aanzienlijk vaker gebruik van.

BIJLAGE I Vragenlijst

Vraag V04

Hoeveel werknemers telt uw organisatie in Nederland?

Vraag V01

Maakt de organisatie waar u werkt deel uit van een moederbedrijf?

Vraag V02

Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

Vraag V03

In welke bedrijfstak is uw bedrijf actief?

Vraag V05

Wat is ongeveer de jaaronzet van uw bedrijf in Nederland?

Vraag V05A2

Is de omzet of de werkgelegenheid bij uw bedrijf meer dan 60% hoger dan in 2008?

Vraag V06

Heeft u in de afgelopen 12 maanden uw kredietruimte bij de bank meer benut dan daarvoor? Hieronder verstaan we ook het rood staan op een rekening courant.

Vraag V07

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte?

Vraag V08

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden eigen vermogen gezocht, vreemd vermogen (dat wil zeggen, geleend geld), of beide? Achtergestelde leningen worden tot het eigen vermogen gerekend.

Vraag V09

Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?

Vraag EXTRA1

Vond u extern eigen vermogen makkelijk te vinden?

Vraag V10

Waarom heeft u geen extern eigen vermogen gezocht?

Vraag V11

Waarom heeft u geen financiering gezocht?

Vraag V12

Voor welk doel of welke doelen zocht u financiering?

Vraag V13

Hoe groot was het financieringsbedrag dat u zocht?

Vraag V14

Heeft u het extra eigen vermogen of de achtergestelde lening die u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V15

Waarom is volgens u het extra eigen vermogen niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V16

Heeft u het extra vreemde vermogen dat u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V17

Waarom is volgens u het extra vreemde vermogen [lening(en)] dat u zocht niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V18

Waar heeft u eigen vermogen of een achtergestelde lening aangetrokken?

Vraag V19

U noemde aandeelhouders. Gaat dat om:

- 1: converteerbare obligaties of achtergestelde leningen
- 2: aandelen of opties op aandelen
- 3: beide

Vraag V20

Waar heeft u vreemd vermogen aan kunnen trekken?

Vraag V21

Ik noem u enkele overheidsregelingen. Wilt u aangeven of u daar mee bekend bent?

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"de Seed-faciliteit Technostarters"

"Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+"

"WBSO"

"RDA"

Vraag V22

Heeft uw bedrijf bij het verkrijgen van krediet gebruik gemaakt van:

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"een <%~andere%> overheidsgarantie?"

Vraag V22B

Heeft uw bedrijf in het laatste verslagjaar gebruik gemaakt van WBSO of RDA?

Vraag V23

Wilt u met een rapportcijfer van 1 tot 10 uw oordeel over het nut aangeven van de u bekende overheids-regelingen?

Vraag V24

Heeft uw bank een overheidsgarantieregeling aangeboden?

Vraag V25

Voor welk bruto leningbedrag heeft u gebruik gemaakt van de garantieregeling?

Vraag V26

Hoe lang duurde de behandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten?

Vraag V27

Hoeveel weken vindt u een aanvaardbare doorlooptijd?

Vraag V28

Welke percentage variabele en welk percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

Vraag V29

Moest u extra onderpand bieden voor het krediet? U heeft immers nieuwe financiering aangevraagd.

Vraag V30

Wat was dat onderpand?

Vraag V31

Hoeveel procent eigen vermogen staat er op uw balans?

Vraag V32A

Is het absolute bedrag eigen vermogen van uw bedrijf de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V32B

Is het eigen vermogen van uw bedrijf als percentage van de balans de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V33

Waarom is uw eigen vermogen afgenomen?

Vraag V33A

Welke andere mogelijke bronnen van financiering dan lenen bij de bank, bij zakelijke relaties of bij vrienden en kennissen ziet u voor uw bedrijf?

Vraag V34

Verwacht u de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra eigen vermogen, aan vreemd vermogen, aan beide, of aan geen van beide?

Vraag V35

Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?

Vraag V36

Hoe groot verwacht u dat het financieringsbedrag zal zijn dat u gaat zoeken?

Vraag V38

Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

Vraag V39

Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen?

Vraag V40

Gaat u toch proberen financiering te verkrijgen?

Vraag V41A

Heeft uw bank in de afgelopen 12 maanden de kredietvoorwaarden aangepast? Ik leg u een aantal mogelijke aanpassingen voor:
Rente.

Vraag V42A1

Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V42A2

Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V41B

Andere kosten zoals vergoedingen en provisies. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42B

Zijn deze verhoogd of verlaagd?

Vraag V41C

Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42C

Is dit vergroot of verkleind?

Vraag V41D

Beschikbare kredietlooptijd. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42D

Is die verkort of verlengd?

Vraag V41E

Eisen omtrent onderpand. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42E

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41F

Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit

Vraag V42F

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41G

Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures

Vraag V42G

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag EXTRA3

Welk rapportcijfer van 1 tot 10 geeft u voor uw eigen kennis van financiering en hoe die te verkrijgen?

Vraag V43

Heeft u de afgelopen 12 maanden uw eigen voorwaarden voor het verstrekken van krediet aan uw afnemers gewijzigd?

BIJLAGE II Onderzoekverantwoording en basiskenmerken

In september 2012 hebben in totaal 1.110 bedrijven uit topsectoren¹ de vragen van de financieringsmonitor beantwoord². Zij zijn verdeeld zoals weergegeven in Tabel 15³, met enkele organisatiekenmerken. Allereerst valt op dat de topsector energie matig gedekt is. Er waren in deze sector onvoldoende bedrijven voor de gewenste respons.

Nadere analyse van de mate waarin men medewerking aan het onderzoek weigert levert aanzienlijke verschillen op, met logistiek als de topsector waar men het vaakst medewerking verleent (minder dan 20% weigering), en energie als de sector met het grootste aantal weigeringen (bijna 40%).

Ook in de topsectoren chemie, tuinbouw en water weigert men vaak: één op de drie. Dit heeft vermoedelijk te maken met de combinatie van een groot aantal vragen om medewerking aan onderzoek en een relatief gering aantal bedrijven: daardoor is de kans groter om voor de tweede of derde keer benaderd te worden.

Tabel 15 topsectoren en weigeringen

<i>Topsector</i>	<i>Aantal (abs.)</i>	<i>Aandeel weigeringen</i>
Agro & food	173	21%
Life science & health	125	28%
High tech	126	22%
Chemie	127	34%
Tuinbouw	127	32%
Logistiek	123	17%
Water	127	32%
Creatieve industrie	140	26%
Energie	42	39%
Alle topsectoren	1.110	27%

Aantal bedrijven: 1.110

Bron: Panteia, 2012

Of er mogelijk *selectief* is meegewerkt (bij de weigeraars zijn bepaalde typen bedrijven over- of ondervetegenwoordigd, wat de uitkomsten zou kunnen vertekenen) is op basis van de beschikbare gegevens niet te zeggen. Als weigeringen

¹ Bedrijven zijn onderscheid als behorend tot een topsector op grond van hun sectorcode volgens de standaardbedrijfsindeling (SBI). Hierbij is de in 2012 door het CBS opgestelde toedeling van topsectoren naar sbi-code gebruikt.

² Zie Bijlage 1 voor de vragen die zijn gesteld.

³ Het gaat hier om de aantallen zoals gemeten. In volgende tabellen zijn de aantallen herwogen naar de werkgelegenheid per sector en grootteklasse in de totale Nederlandse bedrijvenpopulatie. Dit ter wille van representativiteit van de percentages in die tabellen voor het Nederlandse bedrijfsleven.

vooral een gevolg zijn van 'overbelasting' ('niet wéér!', 'nu even niet!') lijkt dit niet het geval, maar uit te sluiten valt het niet.

Twee van de vijf topsectorenbedrijven in het onderzoek zijn te vinden in het kleinbedrijf, met minder dan 50 werkzame personen. Eveneens bijna twee op de vijf horen tot het grootbedrijf, vanaf 250 werkzame personen. De sectoren energie, life science & health, en opvallend genoeg ook de chemie, tellen afgaande op Tabel 16 vooral kleine bedrijven. High tech en logistiek zijn naar verhouding de meest grootschalige.

Bijna de helft van de topsectorenbedrijven maakt deel uit van een moederbedrijf, en bijna één op de vijf is onderdeel van een beursgenoteerde onderneming. De chemische sector is wat dat betreft koploper, in de water- en de energiesector komt dat het minst voor.

Tabel 16 Enkele kenmerken van de bedrijven

<i>Topsector</i>	<i>KB</i> <i>< 50 wp</i>	<i>MB</i> <i>50-250 wp</i>	<i>GB</i> <i>250+ wp</i>	<i>Maakt deel uit</i> <i>van</i> <i>moederbedrijf</i>	<i>Onderdeel</i> <i>beursgenot.</i> <i>onderneming</i>
Agro & food	52%	16%	32%	36%	10%
Life science & health	13%	26%	61%	53%	24%
High tech	36%	28%	36%	50%	27%
Chemie	21%	29%	51%	80%	30%
Tuinbouw	92%	5%	2%	37%	5%
Logistiek	30%	19%	51%	59%	29%
Water	34%	42%	25%	25%	7%
Creatieve industrie	58%	17%	25%	41%	16%
Energie	11%	14%	75%	31%	8%
Alle topsectorbedrijven	41%	22%	37%	46%	18%

Aantal bedrijven: 1.110

Bron: Panteia, 2012

Tabel 17 maakt duidelijk dat de agrarische sector, de metaalktro, de voedingsmiddelenindustrie en het vervoer grotendeels onder de topsectoren vallen, gegeven de definitie van topsectoren volgens de standaardbedrijfsindeling van het CBS. In het vervoer is dat uiteraard de topsector logistiek, in de voedingsmiddelenindustrie en de agrarische sector de topsectoren agro & food, en tuinbouw. De metaalktro is sterk vertegenwoordigd in de topsectoren high tech en water. De informatie- en communicatiesector (onder andere ICT en telecom) dankt zijn aandeel aan de topsectoren high tech en creatieve industrie. De specialistische zakelijke dienstverlening heeft een groot topsectorgehalte dankzij en sterke aanwezigheid in life science & health, en in de creatieve industrie (o.a. reclame).

Tabel 17 topsectoren naar sector / bedrijfstak

<i>Topsector</i>	<i>Topsector</i>	<i>Geen topsector</i>
Agrarische sector	100%	0%
Industrie meta elektro	93%	7%
Industrie voeding	94%	6%
Industrie overig	58%	42%
Bouw en projectontwikkeling	15%	85%
Autobranche	0%	100%
Groothandel	37%	63%
Detailhandel	27%	73%
Horeca	0%	100%
Vervoer	91%	9%
Informatie en communicatie	64%	36%
Specialistische zakelijke diensten	68%	32%
Overige diensten	8%	92%

Aantal bedrijven: 1.110

Bron: Panteia, 2012